سەرنجێکی کورت سەبارەت بە کتێبی شکانەوەی نەتەوەکان.. لە نووسینی: ڕۆبەرت کوپەر.. وەرگێڕانی بۆ عەرەبی: زهیر سمهوری

ئامادەکردنی: گۆران عەبدوڵڵا

سیستەم و پەشێوی لە سەدەی بیست و یەکەمدا

ئەم کتێبە لەلایەن ڕۆبەرت کوپەرەوە نووسراوە، کە دیپلۆماتکار و سیاسەتزانێکی بەناوبانگی بەریتانییە، وە یەکێکە لەو بیرمەندە گرنگانەی کە بە وردی باسی لەگۆڕانکارییەکانی سیستەمە جیهانییەکان کردووە لەدوای کۆتایی جەنگی ساردەوە.

کتێبەکە بە زمانی ئینگلیزی بە ناوی “The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century” بڵاوکراوەتەوە و دواتر بۆ زمانی عەرەبی وەرگێڕدراوە. لە لایەن زهیر السمهوري.

کورتەیەک دەربارەی کتێبەکە:
ڕۆبەرت کوپەر لەم کتێبەدا شیکارییەکی قووڵ دەربارەی گۆڕانکارییەکانی سیستەمە جیهانییەکان لەدوای ساڵی ١٩٨٩ پێشکەش دەکات، کە بە بڕوای ئەو تەنها کۆتایی هاتنی جەنگی سارد نەبوو، بەڵکو کۆتایی ئەو سیستەمە کۆنەی هاوسەنگی هێزەکانیش بوو کە بۆ چەندین سەدە لە ئەوروپادا سەروەر بووە. کتێبەکە بە تایبەتی سەرنج دەخاتە سەر ئەوروپا، چونکە بۆ ماوەی ٥٠٠ ساڵ ئەوروپا ناوەندی سیستەمە جیهانییەکان بووە. سەرەڕای ئەوە، کوپەر شیکارییەکەی فراوانتر دەکات بۆ تەواوی جیهان لە چوارچێوەی جیهانیبووندا، کە ئیتر کیشوەرەکان لە یەکتر جیا نەماون و کێشەکانی وەک شەڕەکان، تیرۆریزم، و موشەکەکان سنوورەکان دەبەزێنن.

دابەشکردنی جیهان لە کتێبەکەدا:
کوپەر جیهان بۆ سێ بەشی سەرەکی دابەشدەکات لەسەر بنەمای سروشتی

وڵاتەکان و سیستەمی سیاسیی سەروەرەکانیان:

١. جیهانی کۆن (پێش مۆدێرنە):

ئەم بەشە ئەو وڵاتانە لەخۆدەگرێت کە هێشتا لەژێر سێبەری سیستەمە کۆنەکاندا دەژین، کە ئیمپراتۆریەتەکان یان دەسەڵاتە ناوەندییە بەهێزەکان وەک پاشاکان و ئیمپراتۆرەکان سەروەرن. ئەم سیستەمە تا ناوەڕاستی سەدەی بیستەم سەروەر بووە، وە کڵێسا زۆرجار یەکێک بووە لە کاربەدەستە سەرەکییەکانی ئەم سیستەمە.

٢. جیهانی مۆدێرن:

لێرەدا کوپەر قسە لەسەر ئەو وڵاتانە دەکات کە پشت بە سیستەمە کلاسیکییەکانی دەوڵەت-نەتەوە دەبەستن لەم ناوچانەدا، وەک کەنداو و ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، جۆرێک لە ئاشتی سەروەرە، یان بەهۆی هاوسەنگی هێزەکان لە نێوان وڵاتەکان، یان بەهۆی بوونی هێزە دەرەکییەکان وەک ئەمریکا کە جۆرێک لە سەقامگیری پێکدەهێنێت.

٣. جیهانی دوای مۆدێرن (پۆستمۆدێرنە):

ئەم بەشە بەشێوەیەکی سەرەکی یەکێتی ئەوروپا لەخۆدەگرێت، هەروەها هەوڵەکانی وڵاتانی وەک ژاپۆن بۆ پەیوەندبوون پێیەوە. کوپەر پێیوایە یەکێتی ئەوروپا نموونەیەکی نوێیە لە دەوڵەت، کە سنوورەکانی نێوان سیاسەتی ناوخۆیی و دەرەکی لەناودەچن و قەوارەکە دەبێتە "پۆست نەتەوەیی". کوپەر باوەڕی وانییە کە یەکێتی ئەوروپا ببێتە دەوڵەتێکی نەتەوەیی یەکگرتوو، بەڵام دەبێتە نموونەیەک بۆ هاوکاری و یەکخستنی سنوورەکان.

بیرۆکە سەرەکییەکان:

- **ئەمریکا و سیستەمی جیهانییەکە:**

کوپەر ڕۆڵی ئەمریکا لەم جیهانە نوێیەدا باس دەکات و پێیوایە ئەمریکا ئەوەیە کە ئەم سیستەمە جیهانییە نوێیەی لەدوای جەنگی ساردەوە "داهێناوە". ئەو دەبینێت کە ئەمریکا باوەڕی وایە هەرچی بۆ خۆی گونجاو بێت، بۆ تەواوی مرۆڤایەتیش گونجاوە، هەوڵ دەدات سیستەمەکەی وەک پارێزەرێک بۆ ئەم سیستەمە لەسەر ئاستی جیهان بسەپێنێت.

- **مردنی غەریزەی ئیمپراتۆری:**

کوپەر ئاماژە بەوە دەکات کە وڵاتە گەورەکانی ڕۆژئاوا، وەک فەرەنسا و ئەڵمانیا.. هتد، چیتر بیر لە داگیرکاری یان فراوانبوونی ئیمپراتۆری ناکەنەوە، تەنانەت ئەگەر توانای

سەربازییان (وەک چەکی ئەتۆمی)یش هەبێت. ئیتر خاوەندارێتی زەوی یان کۆنترۆڵکردنی گەلانی دیکە ئامانج نییە، بەڵکو ئەوە بە وڵاتەکانیان بێتە “کابووس” بەهۆی ئەو ئاڵۆزیانەی کە لەگەڵ خۆیدا دەیهێنێت.

• کێشە نوێیەکان:
لە جیهانی گڵۆبالیزەیشندا، کوپەر دەبینێت کە کێشەکان ئیتر بەچەشنی کێشەکانی رابردوونییە (وەک جەنگی نێوان دەوڵەتەکان)، بەڵکو پەیوەندییان بە تیرۆریزم، موشەکەکان و شەڕە سەر سنوورەکانەوە هەیە. بۆ نموونە، ئەوروپا چیتر سەرقاڵی شەڕە ناوخۆییەکانی نێوان وڵاتەکانی نییە، بەڵکو سەرقاڵی چۆنیەتی مامەڵەکردنە لەگەڵ ئەم کێشانەی کەلەجیهاندا دەگوزەرێن.

بۆچوونەکان دەربارەی کتێبەکە:
کتێبەکە سەرنجی زۆرێک لە خوێنەرانی بە خۆی راکێشاوە و بۆچونی جیاوازی لێکەوتووەتەوە:
• هەندێک کەس ئەوە وەک شیکارییەکی قووڵ و داهێنەرانە بۆ سیستمی جیهانییەکە دەبینن، بەتایبەتی لە دیدگای ئەوروپییەوە. وە ستایشی دیدگای کوپەر بۆ گۆڕانە گەورەکانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان دەکەن.
• کەسانی دیکە رەخنەیان لێگرتووە بە نەدانی دابەشکارییەکی روون و پەیوەندیدار بە مێژووی پێش و پاش مۆدێرنە، وە پێیانوایە کە بیرمەندانی وەک فوکویاما، کیسینجر، و هانتینگتۆن شیکارییەکی زیاتر پتەویان لەم بوارەدا پێشکەش کردووە.

لە دیدی منەوە:
پێموایە کتێبەکە دیدگایەکی سەرنجراکێش دەربارەی چۆنیەتی گۆڕانی سیستەمی جیهانییەکە پێشکەش دەکات، بەڵام لەوانەیە تا رادەیەک لایەنگری دیدگای ئەوروپی و رۆژئاوایی بێت. شیکاری کوپەر بۆ ڕۆڵی ئەمریکا جێگای مشتومڕە، چونکە پێشبینی دەکات کە سیستەمی ئەمریکییەکە لە جیهاندا گونجاوە، کە ئەم پێشبینییە بەدەنیاییەوە هەمووان پێی رازینین، بەتایبەتی لە دیدگای وڵاتە رۆژئاواییەکانەوە کە لەوانەیە ئەم سیستەمە وەک جۆرێک لە سەروەری ببینن. هەروەها، بیرۆکەی “مردنی غەریزەی ئیمپراتۆری” لەوانەیە خەشخەیاڵیبێت، چونکە شەڕەکان بە سەرچاوە و نفووز هێشتا بەردەوامن، تەنانەت ئەگەر شێوەکانیشیان گۆڕابێت.

کەی جەژنە، سەبەی یان دووسبەی؟!.. سیروان بابەعەلی

جەژنەکان جوانن و ماکی ژیاندۆستیین؛ زۆربەی زۆری جەژنە ئایینییەکانیش، لایەنە مرۆڤانەکانی ئایین نیشان دەدەن کە بریتین لە خۆشەویستیی و میهرەبانیی و لێبوردەیی. هەر لەبەرئەوەیە جەژنەکان، تێکەڵ بە کولتوورەکان بوون و لەوە زیاترن کە تەنها بەشێکی ئایینیی بن. هەندێك لە جەژنەکانیش، وەك نەورۆز، کولتوورییین، زۆر لە پێش سەرهەڵدانی ئایینییشدا هەبوون و پاشان ئایینەکان لە بەر پاکیی و بەرزی پەیامەکەیان پاراستوویانن و پەرەیان پێداون.

لای خۆمان هەموو ساڵێك، ڕۆژێك یان دوورۆژ پێش جەژن، کۆمەڵگە تووشی هەنگامە و سەرلێشێوان و فڵانفڵان دەبێت، چونکە نازانرێت سبەی یان دووسبەی جەژنە؛ ئەو دیاردەیە تەنانەت لە وڵاتانی ڕۆژئاوایشدا، کە موسوڵمانان کەمینەن، شەرمهێنەرە.

بۆ نموونە، ئەوروپییەکان زۆر ڕێزی کولتوورەکان و بۆنەکانیان، بە تایبەتیی هی موسوڵمانان، دەگرن. لە وڵاتی بریتانیادا، ڕێگە بە هەمووکەس دەدەن، ڕێزی جەژنان (ڕەمەزان و قوربان) پشوو وەربگرن و ئاهەنگ بگێڕن (مووچە و کرێ لە فەرمانبەر و کرێکار نابڕن)؛ بەڵام بە دیاریکردنی ڕۆژەکە، ساڵ نییە تووشی گرفت و قاقەس نەبن و خوێندنگە و کۆمپانیا و کارگەکان پلانیان لە تێك نەچێت... ئەو دیاردەیە لە لای خۆمان، بەهۆی شێوانشێویی تێکەڵای لایەنەکانی ژیانەوە، کاریگەریی کەمترە و خەڵك لە سەری ڕاهاتوون، بەڵام گەر هاتوو، لە پاشەڕۆژێکی بەزاکووندا، بوارەکانی ژیان پەیت بوون و ڕێکخستن و بەرنامەگەلی تەندروست جێکەوتن، خەڵك تووشی کێشەی گەورە دەبن.

من هیچ شارەزای ئەستێرەناسیی نیم؛ بەڵام نەوەندەکانی ئەستێرەناسیی و پسپۆڕەکانی گەردووناسیی لە جیهاندا هێندە زۆرن کە بە ئاسانیی بتوانین سەبارەت بە بینینی مانگ زانیاریی دروست وەدەست بهێنین. ئەوە زانستێکە لە مێژوودا ڕێگاژەیە و بەردەوام گەشەی کردووە. لە مێژوویەکی دووری بەر لە ئیسلامدا، وڵاکاریی لەو بوارەدا کراوە؛ لە میزۆپۆتامیا، بابلییەکان و کلدانییەکان

خشتەیان بۆ بینیینی هەسارەکانی کەیوان و بەیان و ناهید و هەروەها بۆ مانگیلە (مانگی یەک شەوە/ هیلال)، هتد، هەبووە. دەوڵەتی مێد □وانگەی ئەستێرەناسیی دامەزراندووە.
ئەمڕۆ تەنانەت چەند نێوەندێکی زانستیی ئیسلامیی جیهانیی هەن کە پشت بە نوێترین تەکنۆلۆژیا دەبەستن. ئەوانە، زۆر پێش لە وادەی خۆی، دەتوانن کاتی دەرکەوتنی مانگ دیاریی بکەن. ی□□ك لەو نێوەندە جیهانییانە، نێوەندی گەردوونیی نێودەوڵەتیی (مرکز الفلك الدولي)یە کە لە شاری ئەبوزەبییە؛ یەکی تریان، ئەنجومەنی ئۆروپیی ڕادان و لێکۆڵینەوە (المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث)ە کە لە شاری دبلنە و زانایان و گەردووناسانی ئیسلامیی سەر بە زیاتر لە حەفتا وڵات تێیدا بەشدارن.
ئەوەی سەرسوڕهێنەرە، زۆربەی ئیسلامییە تاوگیر و بنچیینەگرەکان بایەخ بە دوو تێڕوانیین دەدەن کە وایان لێدەکات پشت لە زانست بکەن و ئەو مژارە ب□ بق□ و نەتەکن وەربگرن:
یەکەم: چونکە بەپێی پەیامی پەیامبەری ئیسلام، دەبێت مانگ بە چاو ببینرێت.
دووەم: چونکە لە هیچ سەرچاوەیەکی ئیسلامییدا باس نەکراوە کە پشت بە ئەستێرەناسیی ببەسترێت.
هەردوو پاساوەکە زۆر نائاوەزمەندانە و سەیرن!
_ ئایا گەر ئەمڕۆ پەیامبەری هەر ئایینێك بمایە، ناچار نەدەبوو، ئوتومبێل، مۆبایل، ئینتەرنێت، یان هەر پێویستیی و ئاسانکارییەکی تری بواری تەکنۆلۆژیا و زانست بۆ بەڕێوەبردنی ژیانی ڕۆژانەی خۆی و کۆمەڵگەکەی بەکار بهێنێت؟! پەیامبەری ئیسلام، ئەوێ ڕۆژێ، ئەنگار و تێگە و پێودانکی ئەستێرەناسیی گەشەکردووی ئەو سەردەمەی بەکار هێناوەتەوە و گەر لە ئەمڕۆدا ژیابا، دۆخبەند دەهزرا و هی ئەمڕۆی بەکار دەهێنا.
جگە لەوە:
_ لە کاتێکدا ئیسلامییەکان، تەنانەت پاژ و پەیامە ناکۆکەکانی مەککەیی و مەدینەیی نێو قورئان لەیەکتر جیادەکەنەوە و دەیانبەستنەوە بە بارودۆخەوە، کەچیی پێشکەوتنە زانستییەکانی ئەم چاخە، کە زۆر جیاوازە لەوانەی هەزاروچوارسەد ساڵ لەمەوبەر، ئەفەرۆز دەکەن!
_ کاتێك زانست هەر شتێکی نوێ دەدۆزێتەوە، ئیسلامییەکان لە قورئاندا لێکدانەوە و چوواندنی واتایی بۆ دەدۆزنەوە و جێگەی دەکەنەوە، کەچیی هێشتا لەسەر دیاردەی بینیینی مانگ بەچاوی مرۆڤ هەڵەتاو و قیرسیچمەن (کە لە هیچ جێگەیەکی قورئانیشدا فەرمانی ئەو بینیینە نەدراوە و تەنها دوێردی پەیامبەرە!).

بەڵام با بزانین، دیاردەی بینیینی مانگ بە چاوی مرۆڤ لە ڕووی زانستییەوە چەند ڕاستە:

_ دیاردەی هەیڤی مانگیی (الشهر القمري/ لونا مەنز) لە دەرزەمانەوە لە ڕۆژژمێردا پشتی پێ بەستراوە؛ یەکەمجار، لە هەزارەی سێیەمی پێش زاییندا، لە میزۆپۆتامیا و پاشان گریك ڕەچاو کراوە و ئیسلامیش لە شارستانییەتەکانی پێش خۆی وەرگرتووە.

_ مانگیلە (مانگی یەك شەوە/هیلال) ماوەی ۲۹ یان ۳۰ ڕۆژی دەوێت بۆ ئەوەی سووڕی پڕبوونەوەی خۆی تەواو بکات. هەربۆیە ئەو مانگە هەمیشە ۳۰ رۆژ نییە.

_ دیاردەکە ئەو کاتە دەست پێدەکات کە خۆر و زەوی و مانگ لەسەر یەک هێڵی ڕێك ڕیز دەبن و پرشەی مانگ دادەپۆشرێت… یەکەم ڕۆژ، مانگیلە (هیلال) دەردەکەوێت. پاشان مانگ بە سووڕی پڕبوونەوەی ڕوناکییەکەیدا دەڕوات، تا پاش ۲۹ یان ۳۰ ڕۆژ پێدەگات و بە ڕۆژی دوای ئەو، مانگیلەیەکی نوێ دەست پێدەکاتەوە. بەو شێوازە، هەیڤی مانگیی دەگوزەرێت.

_ لە زانستدا، گومانی تێدا نییە کە ئەو دیاردەیە پەیوەندیی بە هیچ جێگەیەکی گۆی زەوییەوە نییە و سەبارەت بە هەموو ناوچە جوگرافییەکان هەمیشە لە یەك کاتدا ڕوو دەدات.

_ زانست دەتوانێت، زۆر زوو کاتی دەرکەوتنی مانگیلە و مانگی چواردە دیاریی بکات، هەروەك چۆن کاتی چەند جەژنێکی کولتوورەکانی تر، کە هەمیشە کاتەکانیان دەگۆڕێت، دیاریی کراون.

بۆ نموونە، جەژنی هەستانەوەی مەسیح (ئیستەر/قیامە)، هەموو ساڵێك لە یەکەم یەکشەممی دوای مانگێکی پڕ (مانگی چواردە)ی پاش ۲۱ی مارت ڕوودەدات؛ دەبینین کە ئەوەی ئەوانیش بەگرێوگۆڵە، لە هەمیشە بە زانست دەزانن کە ساڵانێکی تریش لە کامەڕۆژدا ڕوودەدات.

بینیینی مانگ بە چاو هەمیشە پێکاو نییە. لە هەندێك جێگە، بەهۆی بارودۆخی جیاجیاوە، هەر ئەستەمە مانگ ببینرێت… نەخاسمە خۆڵبارین بێت، ئاسمان ساماڵ نەبێت، یان کەشوهەوا بە تەم بێت، مانگ بە سانایی نابینرێت.

هەروەها، ئێمە دەزانین، بەهۆی جیاوازیی ژمارەی ڕۆژەکانی ساڵی زاییینیی و کۆچییەوە، هەموو ساڵێك مانگی ڕەمەزان ۱۰ یان ۱۱ ڕۆژ پێش دەکەوێت؛ ئەوە وا دەکات، جەژن نزیکەی دەیەیەکی تر بکەوێتە نێو وەرزی زستان. ئەوکاتە بینینی مانگ، بە چاوی مرۆڤ، لەوانەیە هەر مەحاڵ بێت.

ڕاست وایە، ئیدی کۆتایی بەو هەتەڕەکارییە بهێنرێت، دیاردەکە دەخبەند بکرێت و پەنا بە زانست ببرێت، نەخاسمە بە کۆتاییهاتنی ئەو دژایەتییە ئاوەریی و ڕامیارییەی ڕابەرانی شیعە و سوننە و

ئەو دەوڵەتانەی خۆیان بە ڕابەری موسوڵمانان دەزانن، کە هێنجاریان نییە و هەموو ساڵێك بەسەر چەند بەرەیەکی جیاوازدا دابەش دەبن و گەمە بە هەستوسۆزی موسوڵمانان دەکەن؛ ئەوانە هەر لایەکیان شەیدای ئاوەر و هەڵیتەیەکە و ئەوەی بە گرینگە بڕیارەکە لای خۆی بێت!

سیروان بابەعلی

سەرچاوە:
المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث. (2020). تقويم أم القرى بين النظرية والتطبيق. دبلن: منشورات المجلس.
مركز الفلك الدولي. (2022). حساب الأهلة بين الرؤية والحساب. أبوظبي: المركز الدولي.
الزحيلي، وهبة. (2001). الفقه الإسلامي وأدلته. دمشق: دار الفكر.
Moonsighting.com. (2023). The Science of Moon Sighting. Available at: https://www.moonsighting.com (Accessed: 30 March 2025).
The Islamic Council of Europe. (2021). Unified Hijri Calendar: A Scientific Approach. Dublin: ICE Publications.
Wael Hallaq (2009). Shari’a: Theory, Practice, Transformations. Cambridge University Press.
Kunitzsch, P. (2004). Der Mond in der Astronomie des Mittelalters. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

یادی ٥٨ مین ساڵرۆژی (رۆژی جیهانیی پەرتووکی منداڵان).. رەزا شوان

له ساڵی (١٩٦٧) ەوە، له رۆژی (٢/ نیسان)ی هەموو ساڵێکدا، به بۆنەی (رۆژی جیهانیی پەرتووکی منداڵان) هەموو وڵاتانی جیهان، به سەرپەرشتی ئەنجوومەنی باڵای نێودەوڵەتی بۆ پەرتووکی لاوان، که رێخراوێکی قازانج نەویستە، نوێنەری تۆڕێکی نێودەوڵەتین، له کەسانێکی پارەداری سوودبەخش، له هەموو شوێنێکی

جیهاندا پێکهاتووە. هەوڵی یارمەتیدان و پشتگیری و پێشخستنی پەرتووکی منداڵان دەدەن.
بەم بۆنەیەوە، لەم ڕۆژەدا ئاهەنگ دەگێڕن و چالاکیی ڕۆشنبیری ئەنجام دەدەن و پەرتووکی تازەی منداڵان بڵاودەکەنەوە و نووسەرانی وێژەی منداڵان خەڵات دەکەن.

لە پەرتووکخانە گشتییەکانیشدا، پێشانگای تایبەتی بۆ تازەترین پەرتووکر چاپکراوەکای بواری وێژەی و پەروەردەی منداڵان دەکەنەوە. میدیا و تەلەفزیۆن و رادیۆکانیش، دیمانە و چاوپێکەوتن لەگەڵ نووسەران و هۆزانڤانانی بواری وێژەی منداڵان و وێنەکێشانی بواری هونەری منداڵان و لەگەڵ هاوڕێیانی پەرتووک و هۆگرانی خوێندنەوەدا سازدەکەن. پێشبڕکێی نووسین رادەگەیەنن. باویشە کە لەم ڕۆژەدا، نووسەرانی پەرتووکە چاپکراوە تازەکان، بەشێک لە پەرتووکەکانیان بە دیاری پێشکەشی پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکان و بە پەرتووکخانە گشتییەکان دەکەن. هەر لەم ڕۆژەدا، قوتابیان لە قوتابخانەکاندا بەم بۆنەیەوە، چالاکیی وێژەیی و ڕۆشنبیریی پێشکێش دەکەن.

مەبەستیش لە یادکردنەوەی ئەم ڕۆژە، سەرنج راکێشانی خەڵکییە بۆ گرنگی پەرتووک و خوێندنەوەیە لە ژیانی تاکەکانی کۆمەڵدا، بۆ پێگەیاندنی منداڵانی هۆشیار و ڕۆشنبیر. بۆ ئاگاداربوون لە تازەترین نووسین و لە پەرتووکە چاپکراوەکانی نووسەرانی منداڵان، لە بواری ژانرەکانی وێژە و ڕۆشنبیریی منداڵان.

شایەنی باسیشە، هەڵبژاردنی ڕۆژی (٢/ نیسان) وەک ڕۆژێکی جیهانی بۆ پەرتووکی منداڵان و پاراستنی مافەکانی نووسەران، هەڵبژاردنێکی هەڕەمەکی و بێ بنەما نییە، بەڵکو هەڵبژاردنێکی هێمایی و ڕۆشنبیری و وێژەیی و ڕێزلێنانی لە پشتەوەیە، کە سەنگی لە وێژەی منداڵانی جیهانیدا هەیە. لە ڕۆژی (٢/ نیسان/ ١٨٠٥) دا، کەڵەنووسەری بواری وێژەی منداڵان، چیرۆکنووس (هانز کریستیان ئەندەرسین) ی دانیمارکی لەدایکبوو، کە بە (باوکی وێژەی منداڵان) لە جیهاندا ناسراوە. لە ساڵی (١٩٦٧) ەوە، یادی ڕۆژی لەدایکبوونی هانز کریستیان ئەندەرسین، بوو بە (ڕۆژی جیهانیی پەرتووکی منداڵان).

هانز ئەندەرسین، سەرجەم (١٦٨) پەرتووکی بۆ منداڵان نووسی

و چاپیانی کرد. بابەتەکانیان بریتین لە شانۆ و چیرۆکی ئەندێشەیی و ئەفسانەیی بۆ منداڵان. ئەم ژمارەیەش بۆ ئەو سەردەمە، ژمارەیەکی پیاوانەیی پەرتووکی چاپکراوی منداڵان بوو. پەرتووکەکانی وەریانگێڕاون بۆ زیاتر لە (١٥٠) زمانی جیهانی. چەند چیرۆك و شانۆیەکیشی وەریانگێڕاون بۆ سەر زمانی کوردی. لەوانە: شانۆی (پیڵاوی سوور).

هانز ئەندەرسین، لە ڕۆژی (٤/ ئاب/١٨٧٥) دا، لە شاری کۆپنهاگن کۆچی دوایی کرد. لە نووسینەکەمدا، بە درێژی باسم لە هانز کریستیان ئەندەرسین و لە خەڵاتی هانز کریستیان ئەندەرسین کردووە، کە بە (نۆبڵی وێژەی منداڵان) ناودەبرێت.

داواش لە پەرتووکخانە گشتییەکانی شارەکانی کوردستان دەکەم، کە لە ڕۆژی چوار شەممە (٢/ نیسان/ ٢٠٢٥) کە یادی (٥٨) مین ساڵڕۆژی (ڕۆژی جیهانیی پەرتووکی منداڵان) ە، بەم بۆنەیەوە، چالاکی و بەرنامەی تایبەتییان هەبێت و کۆمەڵێک پۆستەر و دروشمی گونجاو بۆ هاندانی گەورە و منداڵان، بۆ خوێندنەوەی پەرتووک چاپ بکەن. پۆستەرەکانیش لە شوێنە گشتییەکانی شارەکاندا هەڵیان بواسن. بۆ نموونە: (پەرتووک باشترین هاوڕێیە)، (پەرتووک جوانترین دیاری و یادگارییە)، (خوێندنەوە خۆراکی مێشکمانە)، (دەمانچە و تفەنگ بۆ منداڵەکانتان مەکڕن.. گۆڤار و پەرتووکی منداڵانیان بۆ بکڕن)، (گەر دەتەوێ هەمیشە لە یادمدا بیت.. پەرتووکێکم پێشکەش بکە)، (دایکان و باوکانی هۆشیار، هانی منداڵەکانتان بدەن بۆ خوێندنەوەی گۆڤار و پەرتووکی منداڵان)، (پەرتووک مامۆستایە.. بە خۆڕایی فێرمان دەکات)،… هتد.

مامۆستا دڵسۆزەکان، با پەرتووکەکانی پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکانتان تۆز لێیان نەنیشێت. پەرتووک بۆ ڕازاندنەوە نییە، بۆ خوێندنەوەیە. ئێوە دەتوانن ڕۆڵێکی زۆر گەورە ببینن، لە ڕۆشنبیریکردنی قوتابییەکانتان، لە هاندانیان بۆ خوێندنەوە. بە تایبەتیش مامۆستایانی وانەی زمانی کوردی. ببورن کە ئەم پرسیارەتان لێدەکەم: ئایا لە ماوەی ساڵێکی خوێندندا، ناڵێم دوو جار، بە تەنیا جارێکیش قوتابییەکانتان بردوون بۆ (بەشی منداڵان) لە پەرتووکخانەی گشتی شارەکەتاندا؟ تا قوتابییەکانتان ئاشنای پەرتووک و پەرتووکخانە ببن و هۆگر و تامەزرۆی خوێندنەوە ببن؟ تا لێ

منداڵییەوە بۆ خوێندنەوە ببێت بە خووی ڕۆژانەیان. تا ئیستا خوێندنەوە نەبووە بە کولتووری تاکی کوردمان. خوێندنەوە نەبووە بە بەشێک لە ژیانی ڕۆژانەمان.

وەزارەتی ڕۆشنبیریی کوردستان، ئەم پرسیارەش ئاراستەی ئەوە دەکەم، ئایا تا ئێستا، لە (ڕۆژی جیهانیی پەرتووکی منداڵان)، چی چالاکییەکی وێژەیی و ڕۆشنبیری و هونەریتان بەم بۆنەیەوە سازکردووە؟ چەند نووسەری بە توانا و ناسراوی کوردمان، لە بواری وێژەی منداڵان، چەند هونەرمەندی وێنەکێشی بواری پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان، لەلایەن وەزارەتەکەتانەوە خەڵاتیان کردوون؟ بڕوا ناکەم ئەوانەی کە تا ئێستا خەڵاتیش کرابن، ژمارەیان لە پەنجەکانی دەستێکمان زیاتربن. ڕاستییەکەی ئەوەیە، کە ئێوە وەکو پێویست ئاوڕتان لە وێژەی و لە هونەری وێنەکێشانی پەرتووکی منداڵان و لە نووسەران و لە هونەرمەندانی ئەم بوارە زۆر گرنگ و چارەنووسسازە نەداوەتەوە. کە داهاتووی گەلەکەمانیان پێوە بەندە. هەر گەل و وڵاتێک گرنگی بە منداڵانی ئەمڕۆیان نەدەن، واتە گرنگی بە داهاتوویان نادەن. چونکە داهاتووی هەر گەل و نیشتمانێک لە دەستی منداڵانی ئەمڕۆیان دان.
دوبەی: ٢٠٢٥

شەهیدێک.. نەوشیروان ئازاد

لەسەرشانەی
تی ڤی یەکی ڕووڕەش…
یادی شەهیدیک کرایەوە
چوار یەکانەی زل و درۆزن
باسی جوانی وەفاو
خۆشەویستیان بۆی دەکرد
چەند کۆڕو سیمیناریان
بۆساز کرد
چەند قارەمان ناویان دەبرد ،،
بەڵام داخم …

لەپێش دەرکی مزگەوتێکا
خێزانەکەی سوال□ی دەکرد
کا تێ خۆیشی بۆ ئەم خاکە
شەهید کرا…
لەگیرفانیا ..
تەنیا دوو هەزاریان دەرکرد

نەوشیروان ئازاد
سلێمانی..
نیشتمانی عەشق وجوانی

رانانی نووسەران مۆفەق عارف لهۆنی و ئاسۆ بیارەیی سەبارەت بە کتێبی: زێبرایەک لە دارستانەکانی سویددا

نوسینی هاوڕێی ئازیزم ر ئاکۆ محەمەد سابیر ر □□مانێکی پڕ چێژ و جوانیە بۆ نەوجەوانان کە بە سەلیقەیەکی ورد و خەیاڵێکی فراوان ر جیهانی مر□ق و ئاژ□□کانی بە دوو چیرۆکی پڕ لە فەنتازیای هاوتەریب بەیەک گەیاندوو□ ر جیهانی ئادەم و خێزانەکەی کە لە ژیانێکی واقعیدان و بە هیوای هاتنەدی خەونەکەی ئادەمی مێردمنداڵ و شادبونی بە ئاژەڵە دڵخوازەکەی کە زێبرایە بە هێڵێکی ڕیالیزمیانە هەنگاو دەنێت بەرەو هاتنەدی خەون و خولیاک□ی ر هاوکات بە هێڵی دووەمی ڕۆمانەکە (خەپیلە و کێویلە) کە دوو گوێدرێژی ماڵی و کێوین (زێبرا) بە خەیاڵ و فەنتازیای ئاوێتە بە ژیانێکی ڕیالیزمی ژینگە و دەوروب□ر ر ژیانێکی نوێی پڕ لە سۆز و خۆشەویستی پێکدەهێنن .

دواجار ئەم دوو هێڵە تەریبە پڕ لە چیرۆک و ڕوداوە لە خاڵێکی زۆر هەستیار و دانسقەی ڕۆمانەکەدا یەکدەگرنەوە کە جوانی زیاتری بەخشیوە بە ڕۆمانەکە .

بە پێویستی دەزانم نەوجەوانان و خێزان و پەروەردەکارانی کورد لە جوانی و چێشەی ئەم ڕۆمانە بێبەش نەبن و چەند ساتێک بە خوێندنەوەی تەرخان بکەن.
سەرپەرشتیارو پسپۆری پەروەردەیی ئامادەیی
بەڕێوبەری تیپی هونەری منداڵانی سلێمانی
مەفەق عارف لهەنی

زمانێکی پاراو:

زمانێکی پاراو کەسایەتییەکی پتەو و پڕ بروا دروست بەرهەم دەنێ، دەروازەکانی دی ژیان بە مرۆڤ بە سانایی دەخاتە سەرپشت.

تەنها ٣٠ خولەک ڕۆژانە جگەرگۆشەکەت لەسەر خوێندنەوە ڕابهێنە!

زمانێکی پاراو ئامرازێکی کاریگەرە بۆ بەشداریکردن لە کایە کۆمەڵایەتییەکان و بەرکەوتەکانی دی…

زمانێکی بەهێز یەکسانە بە مرۆڤێک خێرت و چەلەنگ.

گەر زمان گرنگ نەبایە، هەرگیز نەتەوەی سەردەست هەوڵی لەناوبردنی نەدەدا، زمان بوونی مرۆڤەکانە و ….

دەستخۆش بەریز ئاکۆ بۆ ئەم بەرهەمە نایابە..!

بەرهەمێک فەرهەنگی دوو نەتەوەی جیا، دوو دەڤەری پێکەوە گریداوە و زیوا وینای سروشتی جوانی وڵاتی سوێدی کردوە، ئاشنایەتییەکی وا، کە منداڵان بەرەو دنیای ئەندیشە بە دارستانەکانی سوێد ڕادەکێشی، زارۆکان دەخاتە دەریایەکی بیرکردنەوەی پڕ جوانی و ئەوینداری سروشت و زیندەوەرەکان…
ئاسۆ بیارەیی

بڵاوکراوەی نوێ \ ڕۆمانی

توێشووی رسوایی.. لە نووسینی ئارام حەسەن

ئەم ڕۆمانە نوێیەی نووسەر ئارام حەسەن لە ناوەڕاستی مانگی چواردا بڵاودەبێتەوە..

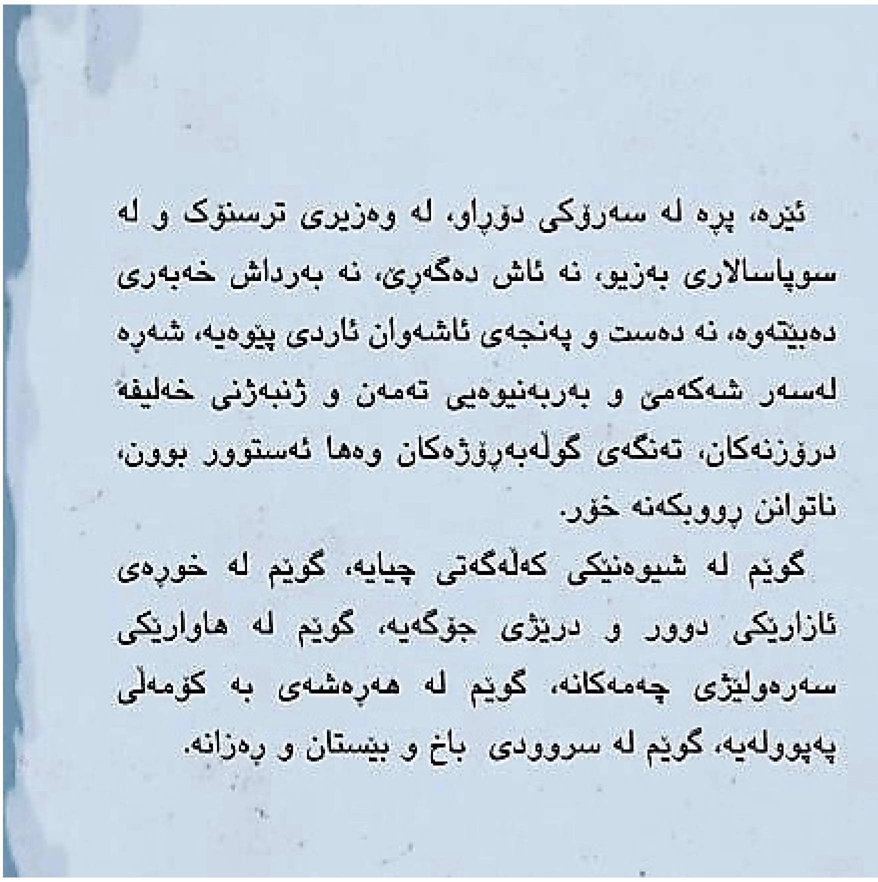
ئێرە، پڕە لە سەرۆکی دۆڕاو، لە وەزیری ترسنۆک و لە سوپاسالاری بەزیو، نە ئاش دەگەڕێ، نە بەرداش خەبەری دەبێتەوە، نە دەست و پەنجەی ئاشەوان ئاردی پێوەیە، شەڕە لەسەر شەکەمێ و بەربەنیوەیی تەمەن و ژنبەژنی خەلیفە درۆزنەکان، تەنگەی گوڵەبەڕۆژەکان وەها ئەستوور بوون، ناتوانن ڕووبکەنە خۆر.

گوێم لە شیوەنێکی کەڵەگەتی چیایە، گوێم لە خوڕەی ئازارێکی دوور و درێژی جۆگەیە، گوێم لە هاوارێکی سەرەولێژی چەمەکانە، گوێم لە هەڕەشەی بە کۆمەڵی پەپوولەیە، گوێم لە سروودی باخ و بێستان و ڕەزانە.

ئارام حەسەن
تویێشووی ڕیسوایی